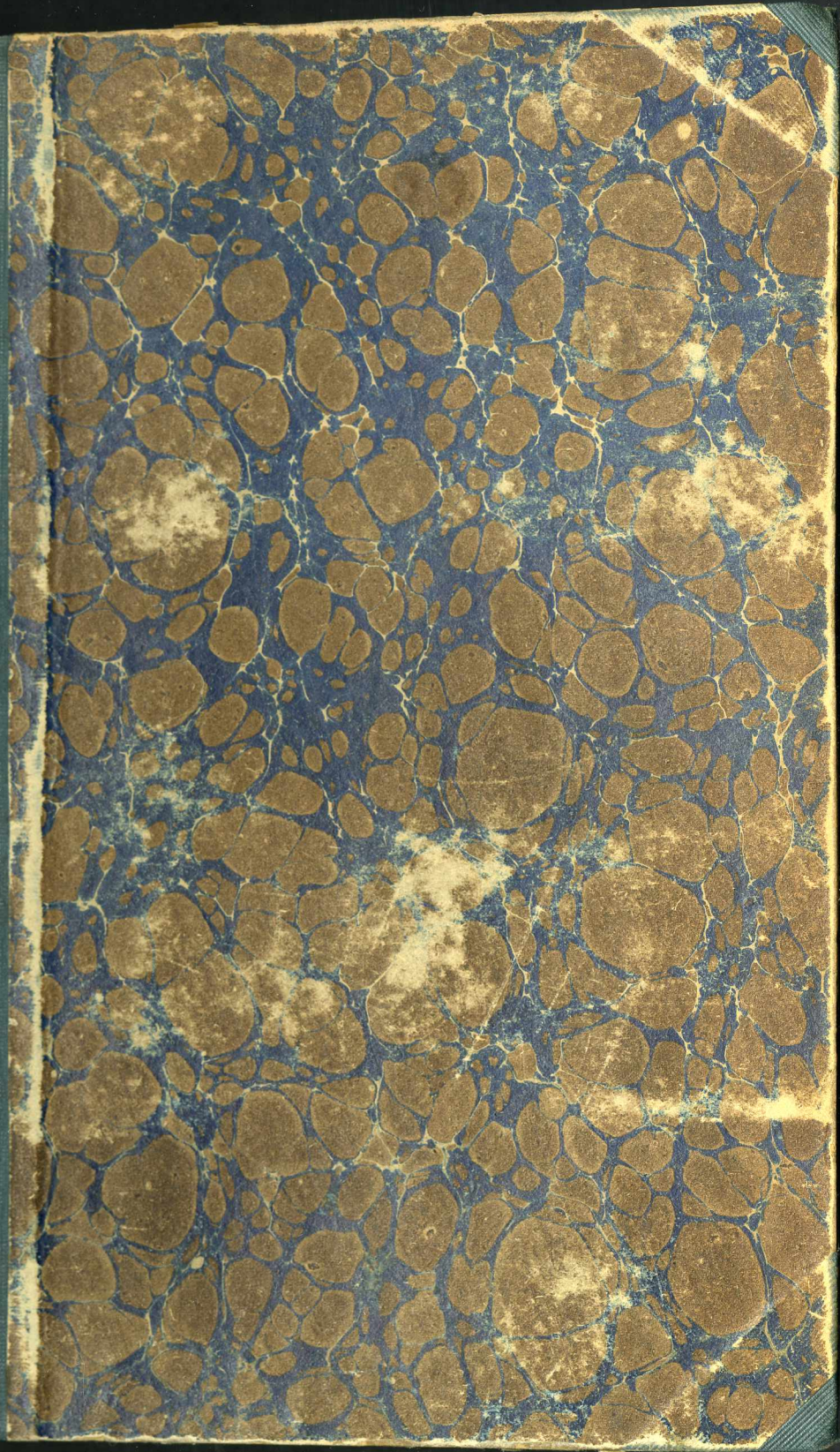

Politikai
röpiratok.

118.

118
1011

AZ

IRODALOM SVINDLEREI

FÉNY- ÉS ÁRNYKÉPEK.

IRTA

SÓLYOM JENŐ.

TARTALOM:

Clique és claue. — A sajtó nyomorultjai. — „Noch nie dage-
wesen!“ — Törpe hatalmaskodók — Ponyván árult dolgok. —
Kalendárium csinálók. — Sikamlós fércregények. — A kíváncsiság
ördöge. — Két spekuláns. — Panszláv irodalmi vállalatok. — Az elő-
fizetési felhívások. — Az önhietség. — Vidéki hirlapirodalom. —
A politikai irány hirlapjainkban. — A debreceni irodalmi mozga-
lom. — Irodalmi körök. — Az irodalmi céhrendszer megtörése. —
Br. Eötvös József nézete. — Végző.

(Kiadta a „Déliabáb“ szerkesztősége Debrecenben.)

10.

BUDAPEST,

GRIMM ÉS HOROVICZ.

1878

AZ

IRODALOM SVINDLEREI.

LEGUJABB FÉNY- és ÁRNYKÉPEK.

IRTA

SÓLYOM JENŐ.

KIADTA

A „DÉLIBÁB“ SZERKESZTŐSÉGE

DEBRECZENBEN.

BUDAPEST,

GRIMM ÉS HOROVICZ.

1878.

D^c BALLAGI GÉZA.

Jelige : Egy böles egykoron így szólt :
A jó tanács a legjobb.
És igaza volt.
Mert — ugymond — ám lássa,
Ez is, az is a
Jó tanácsot várja.
Jól van, hát várja.
De jegyezze meg mára :
A böles az igaz utat —
Soha el nem vágja.
Azért ha netalán,
A böles bűvös szere
Egy kissé borsos lenne,
Jó, tüsszenteni rája . . .
Az ám, de majd ekkor lesz
A szeg feje találva ?
— Lehet, de ép' ezért :
A kinek nem inge
Ne vegye magára.

Alava, Eremit, Cantuzena, IV. fejt. 3.

Ki tagadná közölünk, hogy sajtómozgalma-
ink, különösen irodalmunk s hirlapirodalmunk ké-
pezik legmegbízhatóbb fokmérőjét fejlettségünk
és műveltségünknek? Vajjon nem ezek mutatják-e
meg, hogy az olvasási vágy, a szellem táplálója,
életszükséggé válik-e a magyar közönség minden
rétegében?

Hirlapirodalmunk minden bizonynyal egyik
legfőbb tényezőjét képezi közművelődésünknek;
mert közönségünket fokkonkint fejlettebbé és mű-
veltebbé képezni hivatása.

Mondjuk ki, hogy így ez a legörvendetesebb
haladást mutatná, ha a látszó fénynek egyuttal el-
szomorító árnyoldalai nem volnának.

Hirlapirodalmunk, ez az igazán hatalmas
közművelődési tényező, mely a közvélemény veze-
tésére, közérdekeink igazságos védő vagy támadó
szószólására s közügyeink megbírálására, sőt hogy
egy kiválóbb képviseléséről meg ne feledkez-
zünk, a közizlés ápolására volna különösen hivatva,
pár év alatt a fővárosban, de itt-ott a vidéken is
— néhány kivétellel a régibb és újabb vállalatok
közül — olyan nyegle és élősdű csoport kezébe
jutott, a kik csodálatos uton és módon a klikk és
klakk, a pajtáskodás és tapsonczsereg jóvoltából

„írókká“ vagy „hirlapírókká,“ voltaképen azonban csak ezek komédiásaivá burjánoztak föl.

Egyik tekintélyesebb vidéki lapunk, az „Abauj-Kassai Közlöny“ méltó fölháborodással kelt ki legutóbb a sajtó nyomorultjai ellen, a kiknek gomba módra szaporodó férczlapjai ma már nemcsak a fővárosban, de a vidéken is a legnagyobb elterjedésnek örvendenek.

Lételükről ugyan a nagy világ édes-keveset hall, de a melyek komoly vezérczikkeiben — ugymond — jókora nagy közönség élvezi a bolondító csalmatok mámorító hatását s élceiben nem- és korkülönbség nélkül röhögi meg a csepürágó bohócok magasabb tökélyre fejlesztett komikumát. Bukófélben lévő nyomdászok, fegyházakból kikerült iparlovagok, koplaló „zsenik“ és több effélék lépnek egymással szövetségre s „gründolnak“ valami „noch nie dagewesen“ ujságot; óriási plakátok, telve a közönség beteges izlését csiklandozó ígéretekkel, hirdetik a nagy irodalmi eseményt. Az elárusítók aztán lépten-nyomon kínálják és a publikum veszi töméntelen mennyiségben, olvasván azt oly szent áhitattal, mint a bibliát. De hát hogy is ne venné, mikor csak két-három krajezárjába kerül, s azért a két-három krajezárért olvashat olyan dolgokat, melyektől az égfelé mered minden hajaszála.

A zugirodalom eme firkászai természetesen önző szövetkezésük leple alatt bujkálnak. Jól ismerik saját biztonságukat, s ezért szédelgéssel és ámitással, egy ép oly különös mint sajtóságos uton

tartják magokat a fölszinen, s a világgal szemben mindannyian az önzetlenség, a tiszta jóakarát és a tizenhárom próbás hazafiság hangján szájhösködnek, s a felvilágosodás, az olvasási vágy terjesztése, magasztos ugyan, de hamisan értelmezett jelszavaival, e mellett pedig otromba gögjük pöf-feszkedésével és szereplési vágyuk kielégítésének gunymosolyával verik a magok javára a nagy dobot.

Ezek ellen foglalni most állást s igazságokat mondogatni nekik jobbra-balra egyaránt, igaz, hogy hálátlan szerepleend nagyon, de végre is, miután az ilyenek ássák alá irodalmunk hitelét s ezek kezében hanyatlik napról-napra a sajtó tekintélye és a tőle elfordult olvasóközönség számával hatalma is: itt az ideje, hogy az ámitás husos fazekaiból lakmározó eme „írói“ és „hirlapírói“ talpnyalóknak keményen a körmükre kop-pintsunk s részrehajlatlan nézetünknek és meggyő-ződésünknek hangot adva, kimondjuk fölöttük nyil-tan az igazat.

Eddig csak általánosságban mondtuk ki vá-dunkat irodalmunk ama bizonyos klikkje és ennek apostolai ellen. — Indokolni is fogjuk e vádat, hogy teljes világításba helyezzük mindenki előtt a kérdést, melyre alább részletesen fogunk kitérni.

* * *

Hirlapirodalmunk erkölcsi tekintélye átalá-ban, az egyre keletkező zuglapok miatt nem áll azon a színvonalon, a melyen óhajtandó; mert épen e zuglapok terjednek legjobban az olvasó-

közönség azon rétegében, melynek józan közérzületére és közizlésére kellene törekedni. — Nem az undorodásig hajmeresztő-e, hogy épen a magát néposztály lapjának nevező zuglapocskák, a nép fölvilágosítására és oktatására, holmi fércz regényeket, lebutj történeteket nyújtanak.

S ha kell szenzacionalis hir, koholnak agyrémes historiákat, a melyek szerintök megtörténtek pl. Amerikában vagy Cocinchinában. Ugyse megy oda megkérdezni senki, vajjon mindaz megtörtént-e. Birálnak és kritizálnak, lehordanak és föl-magasztalnak oly egyéneket, a kiknek működéséről, műveikről vagy előadásáról mit se láttak és hallottak.

Igy aztán a lapszerkesztés és lapkiadás kizárólagosan üzleti czélt és keresetforrást kezd képezni az élelmesek kezében; innen ered aztán, hogy az ily népbolondító vállalkozás felületesen és elfogultan, nem a kellő gonddal és lelkiismeretességgel, hanem az alakoskodás és szédelgés üzelmével történik; hiányozván még ezek mellett többnyire az odaadó buzgalom is. Nagyon természetes tehát, ha az erkölcsi és értelmi fogyatkozás azonnal észrevehetővé válik a gomba módra terjedő s kiirtásra érdemes immoralis zugsajtóban.

Ez az a két egymással karöltve járó veszedelmes baj, melyet egyrészt a sajtó tekintélyének megóvása, másrészt pedig emelése érdekében haladéktalanul orvosolni kell.

Hogyan és mikép; alább majd elmondjuk.

*

*

*

Mielőtt azonban erről szólanánk, bővebben fogjuk illusztrálni a képmutatás törpe hatalmas-kodóinak lelkiismeretlen üzelmeit, a kik nem törek-szenek irodalmunk emelésére és fölvirágoztatására, hanem uralják saját klikkjök bornirtságát, imádják ama darab koncezt, melylyel svindler életöket ten-getik. Humbugot üznek ezek mindenből, mert humbug nekik minden: az erkölcs, a tudomány, a becsület s a lélek.

Tartsuk azonban szem előtt, hogy a mákvi-rágók e prototyp fajai csak a nyegleség és üres-fejűség szereplésével csapnak zajt. Igaz, hogy épen ezáltal vonják magokra a hiszékeny tömeg figyelmét s az üzlet annyi ezer konkurráló-vállalata között épen ezért vétetnek először is észre.

Csudálatos dolog ez nagyon.

A szédelgés, a körülmények ravasz kizsák-mányolásával óhajtott boldogulás, és ezzel kapeso-latosan a tanulatlanság, a nagy pipájú de kevés dohányú mokány-berezizmus akkor kezd lábra kapni, midőn országszerte hódít a tudomány.

Az élösdí „Volksblattok“ s az ezeket maj-moló többi z u g l a p o k, a melyek a sajtó becsü-letét és méltóságát törekszenek aláásni; a z s i b-vásáros irodalmi üzerek és ponyvaki-adók, a kik az irodalom hitelét iparkodnak meg-rontani; az al- és felvidéki p a n s z l á v l a p- és k ö n y v v á l l a l a t o k, a melyek hazaellenes fércz-kiadványaikban agyafurt okoskodásokkal, rágal-mazással vagy gyanusítással a szláv nemzetiségű nép gyűlöletét igyekeznek ellenünk izgatni:

egyenkint és együttvéve sem törekszenek a mai elfásult szívű satnya társadalom életre serkentő szellemi orvosai lenni.

Igaz, hogy azért zuglapok és azért kufárkiadó! — Mint ilyenek természetesen nem ismerik el a tisztességes irodalom feladatát.

Ellenkezőleg cselekszenek tehát.

Azon vannak, hogy továbbra is megméltelyezék az izlést, kiírtsák a társadalom kebléből a jobb érzést és nemesebb indulatot, hogy ekép az irodalmi tisztességgel homlokegyenes ellentétben, a legkirívóbb cinizmussal a romlottságot és feslettséget terjeszthessék.

Amazok a journalisztika keselyüi, akik mindig ott keringenek, a hol botrány adja magát elő.

Közönyös előttük a mások becsülete és lelki nyugalma; belopóznak ők a magán- és családélet szentélyébe, hogy annak titkait kicsenjék; hízelve alakoskodnak, hogy aztán mint a farkesóváló eb marakodhassanak. — Csak botrányt fedezzenek föl valahol; az ő mesterségük, hogy vérszopó pióczaként mikép zsákmányolják ki az olvasóközönséget, elferdítvén a dolgot czéljukhoz képest.

Spekulálnak a hirlapirodalommal, épen ugy mint némelyek zabbal, mások részvényekkel. Csupa számításból is rágalmaznak és kompromittálnak egyeseket vagy testületeket, hogy a gyerekes csipkedés és személyeskedés eszközeivel alávaló módon kicsikarhassanak egy kis „subvenciót.“

Vajjon kapós volna-e ma egy-egy „Volksblatt“-féle, ha füllentés, tapogatózás, gyanusítás, rossz akaratú elítélés, becsstelenítés vagy rágalmazás nélkül ujságolna e g y e s dolgokról?!

Egy csipős szó, kényes kaland, egy kis pikantéria (ha koholt is), igen élvezetes csemege szokott lenni az olvasók előtt, a mi utóvégre hasznot is hozhat; ha az előfizetők száma szaporodik.

Igy tesz leginkább a német zugsajtó. A magyar tisztességes lapok ennek ellenében alig gyarapodhatnak; a nagyobb terjedelmű, jóirányú irodalmi vállalatoknak anyagi sikerre alig lehet reményök, mert a jóízű közönség a sok polyva között észre sem veszi már a buzaszemet, s mert a leghirtelenebbül indított szószátyár férezipapok is felülmulják amazokat elterjedésben.

Igaz, hogy csakis elterjedésben!

A kufárkiadók, a kik a babonáságot holmi csudatörténetek, az erkölcstelenséget pedig aljas ponyvahistóriák által csepegtetik jóra való magyar népünk szívébe, mely, miután a bucsúkon, vásárokon és egyébütt leginkább a ponyván árult dolgokhoz juthat könnyű szerrel (árultatván azok az ő erszényéhez mért krajezárokért), holmi „Kővált istentelen tatár,“ „Disznóvá vált zsidó,“ „Az ördög és a strázsa,“ „Sobri Jóska, vagy egy gonosz rabló ki önmagát megfogja“ vitézi versezet, stb. „valósággal megtörtént igen mulattató históriáit“ kénytelen megemészteni, valódi megmételvezői népünk erkölceinek — ily üzelem által módnélkül meggazdagodnak.

Csoda-e azután, ha népünk azt is elhiszi, hogy a levágott fejű bűvészi előadások, ördögmotolla tánczok és szellemidézések tiszta valóságok?

Bizony nem csoda.

* * *

Mit szóljak már most naptárirodalmunkról, a mely évről-évre nagyobb lendületet vesz.

Ma már a vidéki naptárak is csaknem versenyt tartanak a fővárosiak számával. Alig van jelentékenyebb város az országban, a melynek nyomdája, s alig nyomda, a melynek naptárvállalata ne volna.

Hanem minő naptárak ezek!

Tiszteljük a kivételeket s épen ezért engedjék meg nekünk ezek számát elhallgatnunk.

A többiek mindnyájában a csalétkes időjós-lással megspékelt naptárrovaron kívül néhány elkoptatott adoma, néhány gyarló versemény, egy-egy népdal vagy szerény ujévi gratuláció, az elmaradhatlan vásárok, egy kevés bélyegilleték, ráadásul Orlicé hirdetései s kész a „kalendárium.“

S vajjon van-e kelete?

Kérdhetjük ezt. Hisz' népünk lelki szükségeinek, ismeretvágyának kielégítésére a közönséges, sok helyütt még a jobb módu földmives családok hajlékaiban is (ha csak a község népkönyvtárral nem bir), nem igen áll rendelkezésre egyéb nyomtatott mű, mint egy-két imakönyv, zsoltár vagy biblia, az elmaradhatlan kalendárium, és az izlést s erkölcsöt megrontó Tatór Péter-féle verses szörnyűségek.

Könnyű lesz belátnunk, hogy ily viszonyok

közt a naptárak szerepe irodalmi és közművelődési szempontból egyaránt igen fontos; hogy azoknak feladata a nép eszének egészséges tápot nyújtani, könnyed, vonzó-alakban oly korszerű eszmék ismertetését tűzvé ki célul, a melyek népünket fogékonyvá és hajlandóvá tennék azon intézmények s azon irány elsajátítására, a melyek a művelődésnek a kívánt talajt biztosítani vannak hivatva.

A fővárosi és vidéki ponyvaczégek ezen a téren is gyakorolják svindler mesterségüket. Örvedetes körülmény azonban, hogy ellenökből néhány év óta jónevű irodalmi intézeteink, tekintélyesebb íróink vállalkoztak a fővárosban (néhol a vidéken is), egészséges, józan szellemű naptárak kiadására, melyekben az irány, modor és összeállítás a közművelődést czélozza, úgy hogy a jóízű vevő előre biztos lehet, hogy emezektől inkább kaphat jót, mint a kufárkiadóktól.

* * *

De ez nem elég.

Gondoskodnak e svindlerek a középosztály számára is olvasmányokról.

Idegrázó és hajmeresztő szörnyesetek, nemtelen és hitvány rémregények terjesztésével akarják eltompítani a lépre rámenők izlését és érzékét a valódi szép és közjó fölismerése iránt; oly férczmunkákra pazarolván a nyomdafestéket, melyekből az olvasható meg, hogy a regény hőseit nem a szorgalommal párosult munka, hanem a rablás tett gazdaggá, s nem a becsületes élet hanem a gyujtogatás és gyilkosság tett halhatatlanná.

És a tárgy?

Trágár és durva, aljas és erkölcstelen. Hja, de — választékos!?

Irtóztató gyilkossági esetek, csábítások, hamis eskük, kivégzések, mérgezések és más hasonlók, melyek a közönség idegeire megrázólag képesek hatni.

Mindegyikben vérengzés, bűnösség és gaz förtelmesség. Ki nem hallotta az ajánlott munkák eme czimeit: „Budapesti rejtelmek,“ „Egy nászjé,“ „Egy hóhér a birói széken,“ „Titokszerű történet vagy vérbűn által nyert hercegi korona“ stb. stb.

Nincs terünk reá, de nem is akarjuk az érzékcsiklandó botrányregények összességét elősorolni, a melyekben gyakran a kétértelműségek bájai csábítják el a vevő közönséget.

A felületes vevő persze kap a külsőségeken. A munka czime elvégre is pikáns és tetszős: szemei megkápráznak rajta s megveszi, a mit ajánlanak. A colporteurök (ez a sehonnai irodalmi hándlé-faj) pedig, szép szóval birják tartani a vevőt s adnak abból a mit kérnek — szívesen.

Megkapják tehát azt, a mit kérnek, de nem azt, a mit óhajtanak. A vevő azonban mégis örvend az ígérkező élvezet fölött, mert hát a fércezelmény: „potom olcsó és igen érdekfeszítő.“

* * *

A mi áldott jó magyar népünk oly édesen öleli keblére azt, a ki neki szépen beszél. Javasoljon számára boldog-boldogtalan, elhiszi, csak

biztató szóval tartásák. Hiába a szive is olyan mint a viasz, minden zavarosban halászó kéz ujjanyoma belevésődik.

Pedig be sokszor vezették már tévutra. A szép szó vitte a jégre.

A svindlerfaj aztán markába röhög; céljuk el lesz érve, mert a posta lassankint több elkorcsosító könyvet és zuglapot szállít szerteszét, mint tisztességes és hasznos irodalmi terméket.

Laikus előtt majdnem hihetetlen ez. Pedig így van! Mennyi szállittatik szélylyel még ezen kívül, az ágensek uti böröndjében!

* * *

Az irodalom svindlerei igen jól ismerik az elfáult szívűtársadalom beteges izlését; tudják, hogy a lépes-vessző csalétek s az ideges élvágó kedély épen az idegrázó és hajmeresztő frivolságokon kap legmohóbban. Dédelgetik tehát, s miután tudják, hogy a magyar nép szeret olvasni, olvassa a mit kezébe kap: szédelgős ígéretek, öndicsérettel telt falragaszok, házhoz küldött előfizetési felhívások czége alatt leselkednek keservesen megtakarított filléreire, hogy konfekt gyanánt adják be nekik az erkölcsrontó képtelenségeket és minden izében borzadályt keltő léha sikamlósságokat.

A közönség legnagyobb része pedig mit tesz? „Csupa tréfából“ is elolvassa a reklamot, nevet rajta, gunyolódik; de a kíváncsiság ördöge nem nyugszik benne és megveszi az irodalom söpredekeinek férczelményeit.

Ha aztán a romlatlan (vagy óvatos) közön-

ség, jó szántából nem venné, arra való a házaló colporteur, hogy a közönségre rátukmálja, akár kell, akár nem.

Az eredmény végül mi lehet?

Az, hogy a két spekuláns (értem a ponyva-termékek és zuglapok szerkesztőit és kiadóit) társviszonyba lépett az olvasni szerető magyar néppel; takarosán rászedve ezt jóhiszeműségénél fogva.

Az efféle lelkeszégény szerzők persze azon vannak, hogy megcsalják a kiadót. De a ponyvakiadók se jobbak a deákné vásznánál, mert előkészítik az utat, hogy viszont rászedjék a szerzőt. Utóvégre is azt veszik észre, hogy mind a hárman meg vannak csalva.

S az egyik szidja a másikat.

Mondja aztán valaki, hogy az irodalom nem vezeti a közizlést s nem ápolja a közszemérmét!

* * *

A jóízű magyar olvasó közönség mindenesetre tiltakozik a szemenszedett butaságok ama kiadványai ellen, melyet a gomba módra előálló éhenkórász irkászok szélitiben terjesztenek. Jól tudják ezek, hogy férezműveikben nincs egy csöpp hasznos és erkölcsös eszme vagy egészséges alapgondolat, a minek becsepegtetése a társadalom közérzületét nemesítené; tisztában vannak vele, hogy épen ez szüli az alsóbb és felsőbb rétegekben az undort, az erkölcsi roszt benyomást, az irodalomban pedig a sajnos, elszomorító hanyatlást. — De mindezekhez a svindlerfajnak nincs kö-

ze, mert ők (ez a logikájuk) a „nem jó izlésű“ közönség kegyéből élvén, olyat tartoznak írni, a melyet ezen osztály szájaize és élvvágya kíván.— Gonosz logika ez !

Az olvasásivágy fölébred ugyan s pótolni törekszik azon zsibbadást, mely leginkább a magasabb körök magatartásában mutatkozik; de e vágygyal nem áll arányban a művelődési kedv és előhaladás, holott csak ezáltal emelkedhetnék föl a nép a nemzeti nagyság, dicsőség s önérzet felsőbb lépcsőjére.

* * *

De hát mit kívánnak az élvvágó olvasók?

Érdekfeszítő, izgató, mindenkülfött pedig pikáns dolgokat. Igaz, hogy az idegrázó események néha eléggé botrányos leírásai, természetüknél fogva mindig érdekesekek, s néha tanulságokat is rejtenek magukban a társadalmi élet bajai és nyomora felől. A charlatánfaj épen ezért tovább is bátorodik ingerelni a tömeg elfásult szívét, mert a szenzációs ponyva-produktumok kiadása kibuvó indokkal is bír. Holott ez érv tulajdonképen csak ürügyül szolgál nyegle szerencsevadászataik, közvetve pedig önző céljaik elpalástolására.

Azt vetik fel ők ez ellen, hogy az irodalmi svindlerkedés nem tartozhat a könnyű szerrel való meggazdagodás szenvedélyei közé, mert nem igen van reá példa, hogy valaki mainapság kizárólag írói tevékenységből vagy kiadói fáradozásából, (akár tisztességes, akár svindlerkedő uton) meggazdagodott volna.

Lehet. De nem is ez képezi önző céljaikat.

A képtelenség felé soha nem sovárognak. A megélhetés biztosításáról van itt szó s ennek nehézsége szaporítja fajukat.

Önző uralom és szereplési vágyuknak, de főképen nemtelen önérdelkeiknek vagy üres hivalkodásuknak kielégítése az, a mi után a leglázasabb örültséggel kapkodnak, hogy aztán a szellem-szegénységnek sine-curát, az élnemtelenségnek megélhetést biztosítsanak. Arra természetesen elég bátrak és élelmesek, hogy eme svindlerségüket (saját énjök tömjénezésével) némelyek szemében önzetlen buzgólkodásnak és dicséretes tevékenységnek tüntessék föl.

* * *

Szóljunk tovább a panszláv irodalmi vállalatokról is. Hisz manapság már odajutottunk, hogy panszláv atyafiaink nemcsak félnék magyar-ellenes nyilatkozataiknak kifejezést adva nyíltan izgatni, hanem tévtanaikat, (melyek úgy állami egységünk, mint alkotmányunkkal ellenkeznek) sajtó alá is rendezik, s tankönyvül használva, belecsepegtetik már a gyermekekbe az iskolában az irántunk való gyűlöletet.

Kormányunk, igaz, hogy közbelépett a panszláv nemzetiségű tankönyvgyártók- és magyarfalóknak a nemzeti becsületet lábbal taposó tankönyvei ellen, eltiltva ezeket az iskolai használattól. De ezzel nincs megakadályozva a panszláv „irodalmárok“ műveinek terjedése; mert ez a gyűlölködő had a sajtószabadság védszárnya

alatt vakond-utakon továbbra is fenyegetni fogja nemzetiségünket.

A magyarfalók erőlködését csak a magyar nemzeti nevelés, s a magyar nyelvnek az ország mindennemű népiskoláiban kötelező elrendelése fogja ellensúlyozhatni.

De egyuttal változtassuk meg jellegünket mi is. — Ha nemzetiségünket ezután nem árvalányhajjal, fokossal s más per-excellentiam nemzeti jelvénynyel, hanem irodalmunkkal, tudományunkkal, művészetünkkel, iparunkkal, szóval szellemi és physikai munkánk gyümölcseivel fogjuk dokumentálni; ha lelkesülésünk tárgya nem a cigány lesz, hanem az irodalom, művészet és tudomány: akkor eljutunk oda, hogy társadalmunkban nem lesz ür, hova az idegen, (akár a panszláv, akár a pangermán) elem beférkőzhessék, melyek ma még igen sok tátongó hézagot találnak nálunk.

* * *

E tekintetben mindenesetre lehangoló a látvány.

Kiválóbb szépíróink, sőt szakíróink műveit is a selejtes féreztermékek képesek sok helyen az olvasóasztalról leszorítani.

Csoda-e aztán, ha az önálló tudományos irodalom sem képes nálunk fölvirágozni; a mi nek különben korántsem kulturképességünk fogyatkozásában, (mert hisz' alig van tudományszak, a melynek ne volna tekintélyes képviselője közöttünk,) hanem leginkább a pártoláshányban

rejlík oka, melyen meg kell törnie a leghazafiasabb s a legnagyobb áldozatkészségnek; meg kell bennúnia a magyar tudós nemzete művelésére czéltott legigazabb törekvésének is. Mert még a leglelkesebb könyvkiadó is félve, kétkedve lapozza csak a valamivel is komolyabb tartalmu kéziratot, s ijedve utasítja vissza a kiadás elvállalását, ha pláne tisztán tudományos munkáról van szó.

Persze nagy baj, hogy e komoly tárgyú művek, a mellett hogy többnyire drágák, szakstylumban s néha oly mélységes tudománnyal vannak írva, hogy az irodalmat leginkább fölkaroló polgári középosztály nem emésztheti azt meg.

De ott volna a magyar arisztokraczia tehetős osztálya, a mely egyrészt vagyoni és társadalmi állásánál, másrészt szellemiszupremáciájánál fogva társadalmunkban vezérszerepre van hivatva. Hanem ez sem ad elég példát az irodalom pártolására.

A hol a műveltség, tudomány ünnepei vannak, onnan a nagyobb rész el szokott maradni. Tömegebben csak a színházba járnak; a nagyobb, szellemi horderejű társaságok közgyűlésein, irodalmi- és közművelődési mozgalmak élén azonban alig látunk egyet-kettőt.

Tudományos irodalmunkra ezek folytán alig terjeszti ki figyelmét a külföld; hanem ha akad egy „Ungarische Räubergeschichte,“ arról annál hosszasan emlékszik meg. Igaz ugyan, hogy többnyire a szomszéd bécsi sajtó roszakaratu túlzásai és ferdítései nyomán.

Hogy példát is idézzünk, csak vissza kell

emlékeznünk Rózsa Sándor viselt dolgaira, a mikről egész irodalom támadt a külföldi könyvpiaczon.

Ezért csak örvendve vehetjük tudomásul, ha tudományos munkáink, noha talán jóval előbb a külföldön, mint nálunk, de voltaképen ott is megjelennek.

* * *

Csoda-e már most, ha az említettek folytán az irodalom terén a svindlerkedés üti föl lépten-nyomon fejét. Postánk aránylagosan már is több idegen nyelvű lapot és könyvet szállít szerteszt, mint magyart, s könyvvarusaink idegen könyveken veszik be azt, a mit átlag a hazai kiadásokon vesztenek.

Mindezeknek eredményét nem kellene tovább rajzolnom.

A kisebb-nagyobb zsarolások, rászedések, a szédítő reklamokkal megindított svindler-vállalatok és az említettem egyéb körülmények veszedelmesen aláássák az irodalom hitelét. Átalános ezért a panasz, hogy a nemzet szellemi életének e legfőbb tényezője iránt a közrészvét csökken, mert a közönség egy nagy osztálya épen a tisztességes irodalom iránt viseltetik közönnyel s nem hajlandó megtenni a magáét.

A magyar irodalomnak népességünk millióihoz mérve valóban nincs eléggé tágkörű pártolóközönsége. Kivételt még időszaki sajtónk sem képezhet, noha tagadhatlan ezen a téren az örendetesebb érdekltség. Mig 1851-ben 9 hirlap jelent meg Magyarországon, addig ma 447 lap forog csekélyebb-nagyobb körű közönség kezén;

de tegyük nyomban hozzá, hogy a létezők között hány érdemes lap tengődik, hány jóirányu lap-vállalat vegetál, hány hasznos munka vagy folyóirat (pláne szaklap!) csak azért jelenhetik meg, mert az anyagi szükségletekben társulat vagy egyesek áldozatkészsége támogatja.

A sujtó vád ugyan nem illetheti kizárólag a közönséget. Igaztalanok volnánk, ha e megrovást egyes osztályok miatt az egész közönségre terjesztenők ki.

Van a közönségnek egy másik osztálya, melyben az időviszonyokhoz képest megvolt s megvan ma is egy bizonyos életösztön, fölkeresni s melegen fölkarolni mindazon eszközöket, melyek a nemzeti érzületet, szellemi műveltséget s anyagi jólétet előmozdítani képesek. Csakhogy míg egyrészről ez az osztály a soknemű irodalmi- és hírlapi vállalattal szemben nagyon megoszlik, másrészről népességünk millióihoz mérve, nagyon kis tömeget képez.

A főnebb említett baj okát másutt kell tehát keresnünk.

Valljuk meg, hogy nagyon sok tekintetben az író-világ bizonyos klikkje jár el lelkiismeretlenséggel, hogy ne mondjuk vétkes könnyelműséggel.

Lássuk mikép.

Éven át átlag 180—200 előfizetési felhivás küldetik a közönség közé, aminek a fele többnyire svindlerség. Példákat hozhatnánk föl számosat! De ez csak személyeskedésre vezethetne.

Többnyire ismeretlen, néha azonban jóhitelee írók sem tartják vagy tarthatják meg, rendszeren „közbejött“ vagy „nyomdai akadályok“ miatt műveiknek vagy megindítandó lapjoknak megjelenési határidejét. S e baj oly mindennapi már az irodalom terén, hogy egészen megszoktuk az előfizetők türelmetlen felszólalásait a lapok nyílt-te-reiben.

Néha aztán megesik az is, hogy a sajtó alá rendezett mű nem jelenik meg, az előfizetési pénzek pedig nem juttatnak vissza az egyesek, vagy gyűjtők kezeihez. — Vállalkozzék most már valaki előfizetők gyűjtésére!

Tisztelet a kivételeknek.

De vajjon irányukban nem csökken-e szintugy a bizalom, ha a svindler-visszaélések gyakran ismétlődven, a közönség a saját tapasztalásán okulva, az irodalom hitelében tamaskodik.

Igy okvetlenül meg fog rendülni az irodalmi vállalkozásokba vetett bizalom.

Nem azt mondjuk, hogy az előfizetési felhívások maradjanak el. Épen nem. Az irodalomnak kétségkívül ebből is van előnye, mert figyelemre ébreszti, sőt fokozza a közönség érdeklődését és tudvágyát a sajtó alá kerülő irodalmi művek és keletkező irodalmi vállalatok iránt. De legyen a közönség óvatosabb az irodalmi koncziások vállalkozásaival szemben; határozottan tartózkodjék pedig a sikamlós kétértelműségekkel kedveskedő svindler-czégek divatos humbugjaitól. Előlegesen aztán csak az oly írói nevek- vagy irodalmi vállala-

latok felhívásainak adjon hitelt, a melyeknek ajánló ismert neve, gyakorlati tapintata s józnlése biztositékot nyújt a megjelenendő mű hasznossága felől: érdekében állván e vállalatoknak fölhasználni a tapasztalatokat, melyeket a bel- és külföldi könyvpiaczon gyűjtenek, s ekép magokévá tenni, megtestesíteni azon irodalmi férfiak eszméit és tanácsát, kikkel tisztességes céljaikra nézve szövetkeznek.

Az vethető föl ez ellen, hogy egy irodalmi kaszt alapja leend ily módon előkészítve s a kezdő írók érdekei lesznek háttérbe szorítva.

Tagadhatlanul van benne igazság, de egészben véve mégsem fogadhatom el ez ellenvetést. Kifejtem azonnal, hogy miért.

A kevésbé ismert, helyesebben kezdő írók két csoportba osztályozhatók: a tehetségesek és kontárok közé; (az utóbbiakat ugyan nem az irodalom ismeri el, hanem saját önhittségök képzelteni írónak.) Amazokra nézve a közönség óvatossága nem lesz oly akadály, a mely miatt fejöket a falba verni kényteleníttessenek. A kezdet mindenkire nézve nehéz; a küzdés korszakát pedig mindenkinek át kell élni, hogy egy szebb jövőben elfoglalhassa azon tért, melyen az ifjú, tehetséges nemzedéknek leend hivatása megállani.

A firkáló kontárokat csak teljes mellőztetésök tudná visszariasztani a tintapazarlástól.

Hisz nálunk újabb időben csak ugy nyüzsögnek ezek! A kiknek öt-hat sornyi valamijök megjelent valahol, azok hivatott „írónak;“ a kiknek gyarló verskisérleteit kiadta valamelyik tapintat-

lan vidéki lap, azok valósággal „költőnek“ kezelik magokat. Ezeknek aztán nem is kell egyéb, csak egy kis biztatás, néha még annyi sem, hogy közrebocsássák „összes költeményeiket,“ a „többfelől nyilvánult közóhajtásra,“ vagy „azon szives fogadtatásnál fogva, melyben a nagyérdemű közönség a monyászai vagy piripócsi lapok hasábjain megjelent verseit részesítette.“

De ez az út nálunk nem vezet a Helikonra!

A közönség fölébredt olvasási vágyából bátoritást, felhívást meríteni gyarlóbbnál-gyarlóbb kísérletek kiadására, a mik irodalmunkban semmiféle szükségét nem pótolnak, sem irodalmunk ügyét emelni nem képesek, nagy kábaság s megrovást érdemel.

A lapok az igaz, hogy le is dorongolják őket, korántsem legyezgetve a hivatlan szárnypróbálgatóknál anélkül is könnyen felburjánzó önhittséget. Az előfizetés azonban biztosított egy kis pénzmagot, a melylyel az irodalmi tisztesség ellenére kiadják feltűnési viszketegből összefirkált zsenge dolgozataikat, a milyenekkel ha iskolai önképzőkörökben gyakorolják magokat, talán meg is dicsérjük, (mert itt a gyarló hibát jószívéleg elnézzük a jó reménység fejében,) de az irodalom terén méltó megbotránkozással fogadjuk az ilyen zöldségeket.

* * *

Ha valamely munka azonban megérdemli a pártolást, a tisztességes sajtó nem vonja meg tőle ajánló szavát;— hacsak a lenező gunyos

hivalkodás, a kicsinyes féltékenység önző érzelmei vagy felületesség nem vezeti tollát, a mi megtörténik rajta is néha. Midőn pl. nem a munka mérituma, hanem az kerül mérv alá, vajjon az illető szerző egyénisége konveniál-e nekik; vagy mindenből politikát csinálva, vajjon melyik pártnak hódol a szerző, hogy a szerint játszva a „Bodóné“ ismeretes szerepét, ügyes vagy ügyetlen kanyarulattal dicsérik vagy róják meg művét, ha még oly közép-szerű vagy még oly kitünő is.

Ilyenkor természetesen alaposan, nyílt férfiasággal nem mernek dicsérni vagy támadni; de nem is tudnak ügyszerető hévvel bírálni, (mely szigorában is tiszteletreméltó, mert meggyőződésből támad.) hanem találkozunk oly kritikákkal, melyek minden tudományos apparatus nélkül, gyakran malitiosus ferdítésekkel, fitymáló megjegyzésekkel, néha a legkiméletlenebb támadással, de ekkor is csak általánosságban ítélik meg a munkát; s mindent megdicsérve vagy mindenben gáncsoskodva, de semmit sem bizonyítva, találják a közönség elé.

Mi ennek az oka?

Azt hiszem egyenesen a kritizáló szeszélyessége. Hiába ez is csak ember. Mint ilyennek akadhat az íróvilágból ismerőse, barátja vagy ellensége, a kiknek műveiről nem képes kissebb-nagyobb mérvű elfogultság, pedantéria, vagy általában részrehajlás nélkül ítélni; legalább nem úgy, mint az olyanok művéről, kiket nem ismer.

De ezen a téren is tisztelet a kivételeknek.

Tény az, hogy a tisztességes sajtó jóakarátú, de részrehajlatlan ajánlása folytán a közönség pártoló érdeklődése az időviszonyok többé-kevésbé kedvező voltához (s a munka tárgyának hálásságához) képest, ritkán marad el.

Ép' ezért az irodalmi tisztesség érdekében üdvösebbnek tartom, ha a kellő szakismerettel és segédeszközökkel bíró erkölcsi s anyagi hitelű fővárosi vagy vidéki kiadók veszik kezökbe tekintélyében hanyatló irodalmunk ügyét; semmint ha amaz apró s erőtlen, legjobb akarat mellett sem boldogulható dilettánsok, kiknek sem a közönség, sem az irodalom egyáltalán nem köszönhet semmit.

* * *

Már most csak a tehetséges kezdők s a vidéken elszórva lakó íróvilág érdekeiről lehet szó. Ezeknek munkaképessége, nemes ambíciója s jóra való törekvése minden esetre méltánylást érdemel, annál is inkább, miután többnyire önküzdellemmel kell az anyagi téren a közönség elismerését és pártfogását biztosítaniok. De a küzdés sikere a viszonyok hozzáférhetlensége, — gyakran a kiadók önkénye, vagy a miatt, mert a sajtó befolyása s a bbeszközei leginkább a főváros, mint az ország természetes emporiuma, s egy-egy nagyobb vidéki város kezében vannak, gyakran hajótörést szenved a tespedt passivitás és rideg közöny zátonyán.

Ez az, a mi miatt nincs alkalma s nincs hatalma a vidéki lapirodalomnak sem, utat nyitni a vidéki íróknak a haladásra, s gátat vetni a (legin-

kább a fővárosból kiáramló) svindlerkedő iránynak; sőt ez az, a mi miatt a vidéki irodalom alkotásai, önerősödése és gyarapodása is alig vehető figyelembe évtizedek óta.

* * *

Igaz, hogy a vidéki lapoknak legalább egy harmada nincs tisztában feladatával. Nehány hetenként egyszer megjelenő lap mellözve hivatását, nagyvilági és külpolitikai dolgokról irogat, a helyett, hogy céljához képest a képviselt vidék érdekeit védve, a nyilvános élet értelmi- és anyagi útján igyekeznék pezsgésbe hozni az érdekeltséget, hogy ekép hivatott organuma lehessen az illető vidék helyi, megyei s együttesen a közvélemény ottani szavának.

Tagadhatlan, hogy a vidéki hirlapirodalom nagy fontosságú tényező a közművelődés terén; az képezvén hivatását, hogy a közszellemet, a hol nincs, életre hívja, a hol van, ébren tartsa s a társadalmi életet egészséges alapon fejlessze.

Vajjon nem üdőbb e ott a társadalmi élet, a hol hivatott hirlap ellenőrzi az eseményeket? A visszaélések ritkábbak, a jótékonyságok gyakoribbak, a humanisztikus intézmények számosabbak, a közügyek vezetése nyiltabb és helyesebb, mint oly helyen, hol nincs közeg, mely a napi eseményeket revelálja.

A két-harmadrész — viszonyaihoz mérten — eleget törekszik tenni e feladatának; nagyvilági programm helyett figyelemmel kísérve a társa-

dalmi élet főbb mozzanatait, a közművelődés vivmányait, a vidék kereskedelmi, ipari, közgazdasági s közügyi intézményeinek sikereit, vagy hiányait. — A mi ugyan nem zárja ki azt, hogy nagyobb és tekintélyesebb vidéki lapjaink ne foglalkozzanak röviden a bel- és külpolitikai események tájékoztatásával.

Hisz' politikus nemzet vagyunk!

Az pedig tagadhatlan, hogy ép' a józan politika tükrözi vissza a nemzetek társadalmi fejlődését. Minthogy pedig a bel- és külpolitikai alakulásnak lételemeit s feltételeit főleg a világesemények képezik, helyén való dolog, hogy a politikai programmal is biró nagyobb vidéki lapokban szintén foglaltassék a hét eseményeiről, különösen a napirenden levő országos dolgokról egy kis politikai tájékozás.

De ez a kivétel nem állhat minden vidéki lapra; annálkevésbé, miután a legnagyobb rész a politikai meggyőződés és elv köpenye alatt következetesen csak személyi politikával foglalkozik, ami a főváros nagyobb lapjaiban szintén nem helyeselhető, mert a társadalmi egyetértést rontja meg. Ez utóbbiakban azonban inkább elnézhető; mivel itt a politikai véleménykülönbség minden körben nagyobb pártra találván, (minthogy alkotmányos életben mindig pártok állnak egymással szemközt) nagyon természetes, ha az egyik a másiknak nézetében és intézkedéseiben a közérdekeink ellen irányzott ferdeségeket és félszegségeket feladatának ismeri ostromozni.

*

*

*

Térjünk azonban vissza a vidéki lapirodalomra. A nagyvilági programmu néhány vidéki laposkáról szoltunk.

Mit tesznek ezek?

Aluszszaak az ügyefogyottak álmát.

Természetes aztán, ha nincs előfizető közönségük; s miután nincs, a legközelebb álló vidéki írók is lenéznek, kicsinylik, s nem ebbe, hanem inkább a főváros közlönyeibe próbálnak dolgozni.

Föltéve, hogy itt nem ignorálják dolgozataikat, pillanatra elérik azt a célt, hogy több olvasó nézi át cikkeiket, de e hiuságukkal aztán oly központosításnak dolgoznak kezére, a mely utóvégre is károsan hat a vidéki lapirodalomra, mert a főváros lapjainak egy nem célirányos monopólium megszilárdítására (a melyre ez bő szellemi forrásainál fogva különben nem szorul) nyujtanak segédkezet.

Nincs ugyan ez mindenütt így.

Számos vidéki lapot sorolhatnék föl, a melybe a legjelesebb vidéki, sőt fővárosi írói erők is dolgoznak; de viszont számos vidéki írói nevet sorolhatnék föl, a kik teljesen mellőzik a vidéki sajtót. Nem keresik ezt föl dolgozataikkal, nem törődnek azzal, hogy összetartó közreműködésükkel a vidéki lapirodalmat szintén olvasottá, tekintélyessé, és minden tekintetben pártolásra érdemes, hivatott közzegge emelhetnék.

Értem ugyan egyrésztől ezt az indolens írói elfogultságot. Mert tegyük őszinte vallomást, bizony sokan röstelnének olyan lapba közremun-

kálni, a melybe silány kísérleteknek is helyet tud adni egy-egy tapintatlan, hozzá nem értő „szerkesztő.“ Másrésztől azonban megfoghatlan, hogy miért nem támogatják a törekvő, tisztességes iránynyal és jóra való programmal bíró egyéb vidéki lapokat, a melyeknek létezése (kevés kivétellel) csak tengés, mert nem gyarapodhatnak, sem anyagi, sem pedig szellemi tekintetben.

Már most helyes következtetés szerént világos dolog, hogy ha kevés az előfizető — kevés a jó munkaerő. Ha nincs jó munkaerő — nincs előfizető.

De próbáljuk meg e két tényezőt szétválasztani, egyelőre csak az egyiket hozván mozgásba, de gondoskodva egyuttal arról, hogy a vidéki hivatott írói erők tevékenységét a vidéki lapvállalatok medrébe tereljük; én hiszem (s ezt a múlt évben mint vidéki lapszerkesztő in praxi is megfigyelhettem,) hogy a vidéki lapirodalomnak az időviszonyok többé-kevésbé kedvező voltához képest, állandó olvasóközönséget teremtve és fentartva, ekép méltán lehetne lendületre reménye.

* * *

De hát hogyan és mikép lehetne segíteni a bajon, s általán a nyomasztó, félszeg viszonyokon?

Egyesek fölszólalása és küzdő törekvése nem lendít a dolgon semmit.

Nézetem szerint mindenestre egy olyan megpróbálkozás szükséges, a mely a szétszórt hivatott szellemi erők működését a vidéken is összpontositáná s ügyöket minden üdvös irányban ernyedetlenül támogatná.

Ily megpróbálkozást láttam a Debreczenben megindult s közfigyelmet keltett azon örvendetes mozgalomban, mely egy oly irodalmi és közművelődési egylet létrehozását tűzte ki feladatául, mely hivatva leendő megcsöknyösödött irodalmi és társas életünket (egyelőre ugyan szűkebb körben, de idővel az ország minden vidékén) élénk pezsgésbe hozni.

Feladatául tűzné ki ez egyesület vállvetett erővel az irodalom és írók veszélyeztetett érdekeit képviselve, ennek tekintélyét megóvni és emelni, s a csalárd irányú svindler-áramlatok ellen kellőleg megvédeni vagy legalább ellensúlyozni.

De ezek mellett az lenne egyik kiválóbb célja, hogy a vidéken szétszórtan lakó írói erők között a létező viszonyt szorosabbá és bizalmasabbá tegye, s egyrészt az írókat tevékenységre buzdítsa, (hogy a határozott tehetségek utmutatásaikkal gyámolítsák a hivatott kezdőket), másrészt a közönség szellemi emelkedését előmozdítsa.

Igy meg lenne könnyítve a mód, hogy írók és közönség egymással állandó érintkezésben álljanak, a mi kétségkívül életerős alapját fogná képezni tudományos- és szépirodalmunk fejlődésének; a mi viszont egyik nélkülözhetlen föltétele nemzeti jövődönknek.

Az egyesülés életerős szervezete hivatva lesz a gyakorlati életre s méltó arra, hogy gyümölcseit minél szélesebb kör élvezze.

Hiszem, hogy a közönség érdeklődni fog ez igyekezet iránt, s nem tagadja meg a haladásra való ösztönzést sem az anyagi, sem a szellemi támogatás útján. Így aztán bizonyára erőt is fog meríthetni a fiatal egyesület, hogy idővel szükségképpen számosabb és újabb erőkkel növekedve, irodalmunknak és közművelődésünknek éltető forrása legyen.

Csak az a kérdés, mi által kezdhetné meg az egyesület észszerűen működését?

Én azt hiszem, hogy kezdetben a vidéki irodalmi és társadalmi üdvös törekvések előmozdításával, az irodalomkedvelőknek (tekintet nélkül különbeni állásukra) térnyitása s a tanulni és művelődni akaróknak segédeszközök nyújtása által.

A többi czélokot idővel létesíthetné. Hogy miként; ezuttal nem részletezhetem.

Lesz arra is idő és alkalom, ha az egyesület fenállhatását biztosítottuk; a mit úgy fogunk elérhetni, ha egyrésztől meggyőztük a közönséget az egyesület helyes czéljáról és működése hasznos sikeréről, másrésztől pedig (tekintve mostoha pénzviszonyainkat) csekély tagdíj, de tömeges pártfoglalás által igyekszünk virágzó állapotba juttatni.

* * *

A debreczeni „irodalmi és közművelődési kör“ ily alapon lett tervezve.

Üdvözlöm ezért gróf Csáky Alfons tisztelt kartársamat, az eszme ügybuzgó megérlelőjét. Örvendek, hogy lelkes fölhívása élénk visszhangra

talált Debreczen város minden jóért és nemesért önzetlenül buzgó közönségében, a melynek méltánylom azon komoly és nemés törekvését, hogy a „magyar kultura Rómája“ (mint Jókai Debreczent nevezi) az Alfölds különösen a Tisza-vidék irodalmi központjává emeltessék.

Erre annál inkább lehet jogos igénye, miután a vidék nagyobb városai között ezidőszerint Debreczen bir aránylag legtöbb közművelődési közintézettel; ezen kívül nagy előnyére szolgál, hogy hírlapirodalma meglehetősen van képviselve, a vasuthálózat pedig a magyar Alföldre ott van leginkább összpontosítva.

Mindezeknél fogva a jó ügy érdekében kívánatos, hogy a programmpontokban fölvetett eszmék egy nagy tömeg rokonszenvével találkozzanak, hogy az eddigi mozgalom ne csak pillanatnyi lelkesedés legyen, hanem az eszme terjesztésével tartósan kösse meg a kapesot az irodalom hivatott munkásai és a nagy közönség között.

A nemes cél iránti lelkesedés és ügybuzgalom tovább szítására ezért kívánatosnak tartom, hogy a társerők mentől előbb öszpontosittassanak, a cél hordereje bővebben megismertessék, megszilárdíttassék. — Én hiszem, hogy az ekép elvetett mag már a közel jövőben meg fogja teremni gyümölcseit.

A további kérdés csak az lehet, minő legyen a szerep, mely ez okvetlenül szükséges kérdést megoldásra juttassa, és minők legyenek az eszközök, a melyek által ez egylet önmagát kormányozhassa.

Mindenekelőtt „nemes ambícióval szövetkezzünk és kitartó küzdelemmel alkossunk!“ Csak így válhatik életerőssé az egyesület, a melynek már kezdetben terjedtebb működési tért leendő szükségesség felölelnie, mint a hogy az eleintén kizárólag Debreczen és vidékére tervezve volt.

Nem akarom kétségbevonni, hogy Debreczenben ne akadna az igyekvő tehetséges íróosztályból, kivált pedig az irodalmat pártoló közönségből annyi lelkes egyén, a mennyi egy ily szövetség fenállhatására nézve okvetlen szükséges. De kétségtelen, hogy az egyesület e szűkebb körü alakulásával a közélet haladási tényezői között fontos szerepet vihessen és szilárd alappal birjon; sőt megvagyok róla győződve, hogy befolyását így a kívánt irányban anyagi, szellemi és erkölcsi alapon nem fogja kellőképp érvényesíthetni.

Ne értessem félre.

Nem utalok itt sem a „vidéki írói egyesület“, sem az „országos hírlapírói egyesület“ már évek előtt halva született tervezeteire, hanem hazai irodalmi köröinkre (többi között a fővárosi „írók és művészek“ s a marosvásárhelyi „Kemény Zsigmond“ társaságra, a veszprémi „Pázmán“ intézetre, a soproni és szabadkai „irodalmi és művészeti“ s a pozsonyi „Toldy“ körre,) mint olyan közművelődési társulatokra, melyeknek, távol minden egyéni vagy kasztszerű tekintettől, főczélja hazai irodalmunkat és czélirányos közművelődési ügyeinket egészséges alapon fölvirágoztatni.

A debreczeni „irodalmi és közművelődési kör“ azonos irányú lehetne tehát az említett irodalmi egyletekkel; de miután sokkal nagyobb és komolyabb feladat vár rá, semhogya ezt egy szűkebb körben keresztülvihetné, már kezdetben kiterjedtebb alapon szervezkedhetnék. Mert amugy kétséges, hogy egyéb czélt érjen el, mint a már létező olvasókörök, ipartársulatok vagy kaszinók, amelyek járatnak lapokat és folyóiratokat, tartanak néha társas-vacsorákat vagy felolvasó-estélyeket, melyeken a társias művelődés, a folytonos érintkezések s netáni eszmecserek által a társasszellemet tagadhatlanul élénkitik. Közművelődési szempontból tehát fontos szereppel bírnak ezek is, annál inkább, miután némelyek nemes közművelődési intézményeket is karolnak föl, (mint pl. a színügy vagy egyes képzőművészetek pártolását) s ekép a közművelődés terjedésének jelentékeny tényezőjévé válnak.

De csupán ezek együttvéve sem képezhetik a debreczeni kör feladatát. Így a szervezett egyesület már kezdetben sem bírná tényekben és tényekkel beigazolni létjogosultságát.

Kiterjedtebb alapon kell mindenestre szervezkednie; belevonva az üdvös feladatok körébe a vidéki színészet tespedő helyzetének javítását is, — egyrésztől kiszorítva a tehetségnélküli kontárkodókat s az öntelt ambícióval saturált kóbor „szinigazgatókat,“ a kikben a művészi hivatás teljességgel hiányzik; másrésztől előmozdítva magát az ügyet, hogy ugy nyelvünk és iro-

dalmunk művelésének, mint a nemzeti szellem ápolásának s a komolyan szép és nemes élvezetek teljes és méltó kielégítésének végre már vidéki színészetünk is mindenütt becsülettel — svindlerkedés nélkül — megfelelhessen.

Hiszem, hogy egy kis erkölcsi pressióval lendíthetnénk a vidéki színészet szétzilált helyzetén. — Az értéktelen, silány posszékat és frivol operet-téket ugyan nem fogjuk leszoríthatni e térről, mert kizárólag a klasszikai szépet, ijesztő deficzit nélkül, nem kultiválhatnók vidéki városainkban, tagadhatlanul igaz lévén az, hogy a vidéki színpadok ma már nem egészen a műizlés csarnokai, hanem egyuttal a megélhetés spekuláló telepjei, hol az igazgatók üzleti érdekei inkább a tömeg mennyiségével számolnak, semmint a nemesebb élvezeteket kereső művelt közönség ama lelkes és értelmes minoritásával, mely aesthetikailag is képes a színházban mulatva gyönyörködni.

Nem fosztom meg magam azon reménytől, hogy a debreczeni „irodalmi és közművelődési kör“ működésével ily irányban is réformszerűleg fog hatni.

Csak hivatását ne téveszsze szem elől.

Az irodalom és írók veszélyeztetett érdekeit képviselje első sorban, s a csalárd irányú svindleráramlatok ellen védje meg másodsorban. Az irodalom és írók érdekeit legkivált a svindler üzérkedések károsítják; ez ellen kell tehát írtóhadat üzennie, erélyesen nyakára hágyva az e téren veszedelmes mértékben fölburjánzott svindler fattyuhajtásoknak.

Hiszem, hogy egyesült erővel sikerülend a fondor eselszövénykedést megtorlani s a szédelgőket leálcázni, ha az eddigi örvendetes mozgalom — nem mondom egyszerre, de idővel — a támasztott közérdekeltségbe bele fogja vonni nemcsak Debreczen és közel vidéke, hanem a magyar Alföld mindazon városát, a mely az irodalom és közművelődés szellem-erkölcsi érdekeinek fejlesztését önzetlen támogatásával elősegíteni hajlandó leend.

Meg vagyok róla győződve, hogy a magyar Alföld minden városában fog akadni a jó ügynek egy-vagy két lelkes képviselője, a ki az eszme életképességét fölismerve, hivatásához, tehetségéhez, s összeköttetéseihez képest a mozgalom élére áll.

Hisz' nincs oly kicsiny ember az országban, ki ne volna képes, és nincs oly jelentéktelen ága az irodalmi- vagy társadalmi, a köz- vagy magánéletnek, melyen egy kis ügyszeretettel és önzetlen akarattal ne lehetne ez érdekeinket előmozdítani.

A ki igaz barátja az irodalomnak, írja a jó ügy mellett buzgó „Erdélyi Muzeum,” annak erkölcsi kötelessége egész erejével közreműködni arra, hogy mentől több tekintélyes irodalmi központ alakuljon az országban. Mentől hamarabb sikerül ez, annál több hasznát fogja venni az irodalom és tudomány, sőt ennek képviselői is. Mert csak ez az egyetlen igazságos és becsületes mód, megtörni azt a czéhrendszert, a mely ellen annyian panaszkodnak; lendületet adni a vidéki irodalomnak, a hivatott írói tevé-

kenységnek, a vidéki jó hitelű könyvkereskedésnek, a vidéki színészetnek és egyéb közművelődési tényezőnek, s véget vetni valahára annak a babonaszerű országos elfogultságnak, a mely elutasít mindent, a minek a czimlapján nem áll Budapest.

Ez annyival nyugodtabb lelkiismerettel teljesíthető kötelesség, mivel a fővárosi központi működéstől nem von el semmit, sőt közvetve azt is támogatja, mert mentől élénkebb az irodalmi és tudományos forgalom országszerte, annál kedvezőbb visszahatása van a központi irodalmi produkcióra; mentől többet és jobbat állít elé a vidéki iskola- és sajtó, annál termékenyítőbb versenyt csinál a fővárosinak. A közönség, irodalom és tudomány pedig kétszeresen nyer vele.

Eötvös József egyik akadémiai beszédében szintén ide látszott czélzani, midőn kiemelte, hogy az „irodalom és tudomány tökéje csak úgy növekedhetik, ha ezek gyarapításán különböző helyeken dolgoznak; mert egy nemzet irodalmi és tudományos kifejlődésének eszközlésére egy középpont — tehát csupán a főváros — nem elégséges. A ki azt képzei, hogy a világosság egy központból az egész országra elterjedhet, vagy hogy egy nemzet szellemi mozgalma egy helyről kormányozható: az a szellem-élet természetét nem fogta föl, s még kevésbé ismeri azon utat, melyen más nemzetek az irodalom és tudományok körében azon állást elfoglalták, melyet tőlök méltán irigylünk; nem egyes hatal-

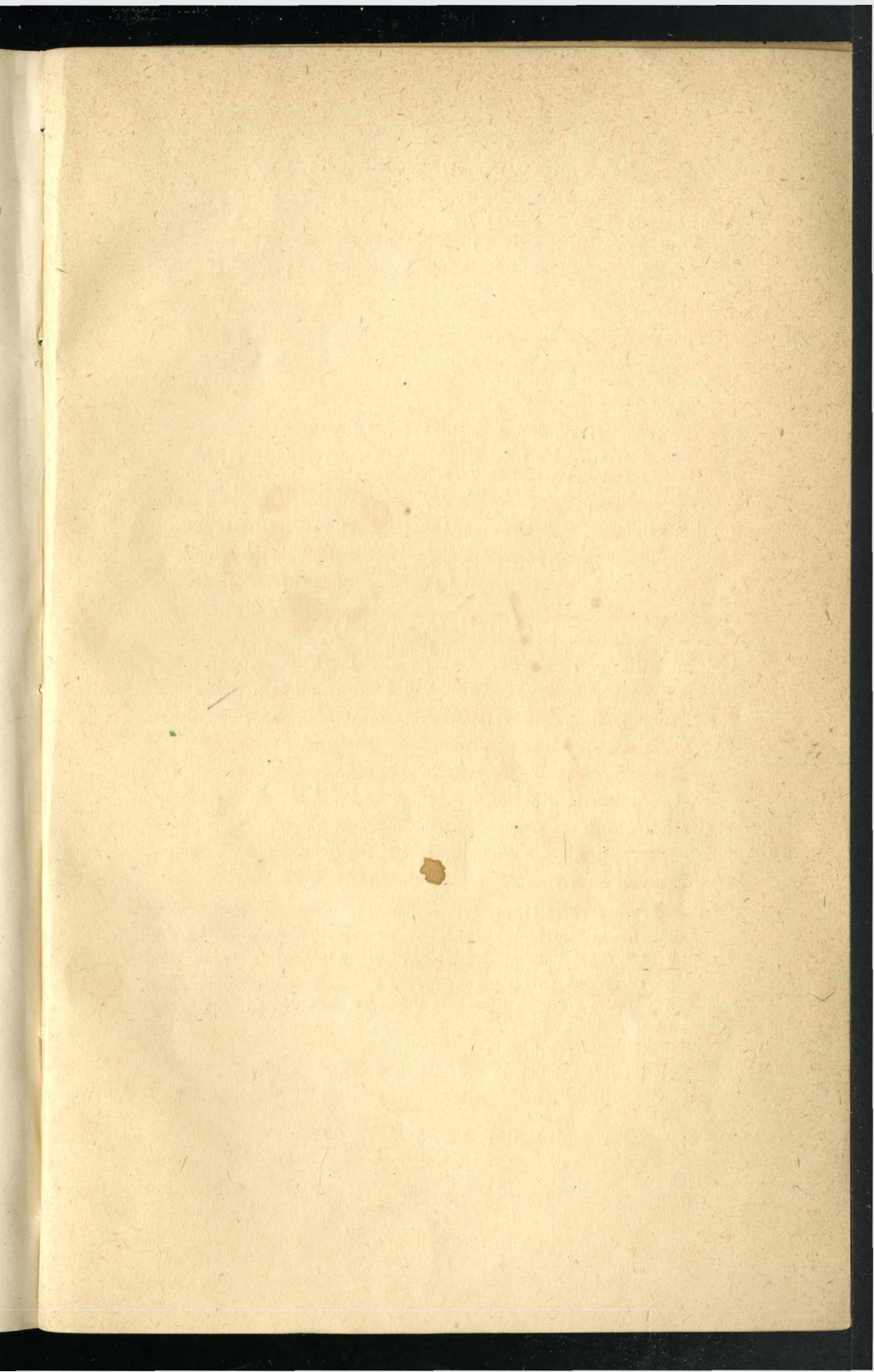
mas intézetek, hanem az által lön ez elérve, hogy több központ alkottatott, melyek különböző helyeken az egyes törekvéseknek mintegy medréül szolgálva az irodalom és tudományok kincseit egyesítve a központhoz vivék.“

A debreczeni „irodalmi és közművelődési kör“ tehát befolyását csak akkor fogja kellőkép érvényesíthetni: ha testvéri összeköttetésbe igyekszik lépni a vidéki hasonirányu irodalmi és közművelődési intézetekkel; ha közös irodalmi és társadalmi céljaink érdekében a közrészvétet fölébreszti és megszilárdítja; ha a nemzeti művelődés minden ága és minden tényezője iránt, a szellemi és anyagi közjólét előmozdítását célzó törekvések kivételében hivatott vezérszerepet viend; s ha ekép tekintélyre vergődve, folyvást gyarapodó sikerrel egy újabb gyúpontjává válik az irodalmi és közművelődési ügyek iránti buzgalomnak hazánkban!

Dr. BALLACI GEZA.

TARTALOM:

Clique- és claqueurök. — A sajtó nyomorultjai. — „Noch nie dagewesen!“ — Hirlapirodalmunk erkölcsi tekintélye. — A törpe hatalmaskodók. — Egy kis „subvenció“. — Ponyván árult dolgok. — A kalendárium-csinálók. — Sikamlós fércz-regények. — Colporteurök. — A kíváncsiság ördöge. — Két spekuláns. — Éhenkórász irkászok. — Élvvagyó olvasók. — A panszláv irodalmi vállalatok. — Tudományos irodalmunk. — A pártoláshiány. — Külföldi lapok és könyvek. — Közöny a tisztességes hazai irodalom iránt. — Kivételek. — Az irodalom hitelének megrontói. — Előfizetési felhívások. — Irodalmi kaszt. — Tehetségesek és kontárok. — Az önhittség. — A tisztességes sajtó. — Kritikánk; a kritizáló szeszélye. — Az irodalmi tisztesség érdekében. — A vidéki hirlapirodalom a közművelődés terén. — A politikai irány hirlapjainkban. — Monopolizálás. — Mikép lehetne segíteni a bajon? — A debreczeni irodalmi mozgalom. — Ennek célja és eszközei. — A magyar kultúra Rómája. — Nyelvünk és irodalmunk művelése. — A nemzeti szellem ápolása. — Az irodalmi czéhrendszer megtörése. — Báró Eötvös József nézete. — Végszó.

A szerzőtől megjelentek:

Kelenföld térképe a sugárrendszer szerint. (Budapest, Zilahy Sámuel 1872.) Az első kiadás színezetlen; a második és harmadik kiadás színezett. (Elfogyott.) Ára 30 kr.

A görög építészet fejlődése történeti szempontból. (Budapest, Zilahy Sámuel, 1875.) Kapható a szerzőnél. Ára 60 kr.

Buda déli környéke és keserűvíz forrásai, történeti, régészeti, helyirati és természettudományi szempontból. Pályakoszoruzott monographia. (Budapest, Aigner Lajos, 1877, június 1-én. — Második kiadást ért ugyanez év szeptember 10-én.) Kapható a szerzőnél. 40 kr.

A lapok nyilatkozatai ez utóbbiról:

„Hon“ (1877. 152. számából.) „Irodalom“ rovat.

„A négy ivnyi kis füzet tömötten sok érdekest mond el; különösen előszeretettel viseltetik a Promontor és Buda-Eörsig terjedő vidék története iránt, s Kelenföld elnevezése újból forgalomba hozatala mellett buzog; Szerző e munkája, melyet az újbudai birtokosok hét pályatársa közt jutalommal tüntettek ki, csak vázlat, s ha pártolás mutatkozik, nagyobb művet is fog kiadni e tárgyról. Óhajtjuk, hogy így legyen. Mert e tárgy érdekes, s szerző látszólag képesítve van reá. A kis füzet fővárosi kirándulóknak kellemes ajándék lehet.“

„Magyar Korona“ (1877. 25. számából.)

„Ez ügyesen irt kis mű, irodalmunk egyik legfiatalabb, de jelsül képzett szorgalmas munkásának tollából került ki. Dióhéjban találja az olvasó e műben a budai déli környék leírását, amilyen volt és amilyen most. Szép nyelvezettel, érdekesen van minden egyes fejezet tárgyalva, s valóban tanulságos olvasmányt nyújt, mely dicséri szerzőjét.“

„Somogy“ (1877. 42. számából.)

„A mű 10 arany pályadíjat nyert az újbudai birtokosok által kitzűzött pályázaton, hét pályamű közül. Meg érdemelte a jutalmat, mert érdekes adatokat tartalmaz mind a környék történetéről, mind a budai keserűvíz forrásokról: közölvén a vizek vegyelemzését is. Tanulságos és érdekes olvasmány, melyet mindazoknak ajánlhatunk, kik Buda környékét tüzetesen óhajtják ismerni.“

„Pesti Napló“ (1877. 149. számából.)

„Szerző, ki a történelmi társulat tagja, érdekes művecskét adott ki, mely az újbudai birtokosok által pályadíjban részesült.“

„Veszprém“ (1877. 36. számából.)

A tartalom részletes ismertetés után: „E hasznos és érdekes művet ajánljuk olvasóink figyelmébe.“

„Ellenőr“ (1877. 200. számából.)

„E munkát ajánljuk az érdeklődők figyelmébe.“

Sajtó alatt van a szerző:
Tudományosságunk a XV-ik században
című műve.

